

ПРОФЕСИЯТА НА АРХИВИСТА – ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ

Ивелина Караилева-Димитрова

Регионален държавен архив – Велико Търново

Резюме. Анализът на сегашното състояние на архивната теория и практика, силните и слабите страни, възможностите за развитие, трудностите и предизвикателствата пред обединената територия на университетското образование и практикуването на професията „архивист“ са подходяща основа за размишление и начин за „надникване“ в бъдещите перспективи на професията.

Keywords: archive, archivist, resources for the development of archives

Професията на архивиста е особена и придобива все по-универсално значение. Архивистите са специални хора. Никак не мога да се съглася с мнението, че в бъдеще компютърните специалисти и системните администратори ще са достатъчни на архивите. Практикуващите архивната професия е необходимо да имат сериозна университетска подготовка, в резултат на която да са налични познания за: историческото минало и тенденциите в развитието на българската държава, право и управление; българските и международните институции; основите на документалистиката; архивна теория и практика, съхранение на архивни документи, консервация, реставрация; информационни технологии, електронни документи и архиви, дигитализация на културно-историческо наследство и не на последно място, общи познания по всички помощни исторически дисциплини. За упражняване на професията на архивиста са не само необходими, а и задължителни качества като гъвкавост, стремеж, при това постоянен, към самообразование и повишаване на квалификацията след университета и едно особено умение да се наднича в бъдещето по онзи еkleктичен и съчетаващ привидно несъвместими гледни точки начин, известен като „ефекта Медичи“. Освен това наистина е наложително прякото участие в процесите по формиране, съхраняване и ефективно използване на националните публични и архивни ресурси на фона на съвременното високотехнологично гражданско общество. Архивистът се налага да познава миналото, да наблюдава настоящето и да съзира очертаващите се тенденции в развитието на информационните ресурси в бъдещето.

С това експозе ще систематизирам съвсем накратко сегашното състояние на архивната теория и практика, но за основа ще размишлявам едновременно

върху обединената територия на университетското образование, практикуването на професията „архивист“ и перспективите за развитие на архивната професия. Поради факта, че освен практикуващ архивист съм и администратор, ще използвам широко популярната от стратегическото управление техника на SWOT анализа, разработена от Алберт Хъмфри, като ще посоча най-общо силните и слабите страни, възможностите за развитие и трудностите или предизвикателствата пред това обединено поле, за което става дума по горе и в което всички – университетските преподаватели, студентите по архивистика и документалистика, практикуващите архивисти и използващи архивните документи, се срещаме, на което въздействаме и развиваме заедно. Цел на анализа са заключителните размисли и въпроси относно перспективите за развитие на архивната професия. Ще имам предвид и три важни фактора:

1. Документите и дейностите, свързани с тях, и в преархивното поле, и в архивното поле.

2. Работещите с документите – архивисти в учрежденски архиви, в архиви от структурата или извън структурата на държавните архиви.

3. Използващите документите – всички обекти или субекти, които използват архивните документи и съдържащата се в тях информация и могат да бъдат отделно класифицирани според целта на използването. Още повече че интересите и очакванията на гражданите към националните исторически архиви са именно за лесен и бърз достъп.

Силни страни на обединеното поле на архивната теория и практика

– Съществува държавен орган, който да провежда държавната политика в областта на архивното дело (Държавна агенция „Архиви“).

– Разработена е регулираща нормативна база от закони, подзаконови и вътрешноадминистративни актове за организация и управление на архивното дело в Република България.

– Има университетско обучение по архивистика и документалистика. В Софийския университет това е отделна специалност с вече 12-годишна история, а в други висши учебни заведения е учебно съдържание към специалността „История“ или към сродни специалности. Обучението и подборът на специалните предмети са съобразени с изискванията за съчетаване на класическата архивистика с новите технологии и съвременните средства за комуникация.

– Въведена е учебна практика на обучаващите се студенти в учрежденски или държавни архиви.

– Развива се научноизследователската дейност в областта на архивната теория и практика. Организиран се и се провеждат научни конференции по актуални проблеми на теоретичната архивистика, историята, съвременната организация на архивните институции, професионалното образование по архивистика и променящите се изисквания към професията „архивист“ в съвременния все по-глобализиращ се свят.

– Развива се методическата дейност. В рамките на проект, финансиран от ОПАК, са издадени шест свитъка на Методически кодекс (методическо помагало по архивна теория и практика), който включва актуализирани части на стария и добре известен Методически кодекс от далечната 1982 г., както и съвсем нови части, чиято поява е продиктувана от масовото навлизане и развитие на информационните технологии.

– В т. нар. преархивно поле в публичната администрация и в учредженски архиви на държавните и общинските институции работят все повече дипломирани и подготвени архивисти.

– Издава се специализирана архивна периодика.

– Информационната система на държавните архиви е вече факт. Достъпът до нея се осъществява от интернет страницата на Държавна агенция „Архиви“, която се обновява непрекъснато. От същата страница могат да се изтеглят и актуализираните свитъци на Методическия кодекс.

Слаби страни на обединеното поле на архивната теория и практика

– Професията на архивиста е все още слабо популярна.

– В станалите традиционни университетски четения по архивистика се споделя мнение за подценяване на профилираното стартово образование при кандидатстване за работа в архивите, но това се дължи по-скоро на факта, че в действащата нормативна база, свързана с организирането и провеждането на конкурси за назначаване на свободни работни места в Държавна агенция „Архиви“, не съществува категорично изискване кандидатите да имат диплома по архивистика и документалистика или допълнително получена професионална квалификация. По същата причина с особени предимства не се ползват и получилите сертификати от организирани в архивите стажове.

– Българската архивна колегия, като цяло, няма и собствена професионална организация, която да я представлява в структурите на Международния съвет на архивите, в който членува само Държавна агенция „Архиви“.

– Недостатъчното технологично развитие, финансовото и техническото обезпечаване на архивите продължават да бъдат факт.

– Освен това информационните технологии предоставят редица предимства, отварят нови пътища и възможности, но и много проблеми за решаване – напр. съхранението на електронните документи, защитата на авторските права, личните данни, интелектуалната собственост, степента на свободен достъп до документи в интернет.

Възможности, произтичащи от вътрешни фактори

– Възможност за разработка, финансиране и изпълнение на съвместни проекти в рамките на архивната колегия или извън нея.

– Целенасочено формиране на култура за опазване на електронните документи.

– По-пълноценно могат да се използват възможностите на мултимедийните учебни пособия, включително за повишаване на квалификацията на ново-назначени служители, работещи с архивни документи.

– Възможно е засилване на връзката между университетите и архивите чрез съвместни срещи в архивната колегия по актуални проблеми на архивната теория и практика, които да са в свободен формат. В момента има сключени договори за сътрудничество и съвместна дейност между Държавна агенция „Архиви“ и висши училища, но те не коментират такава посока на сътрудничество.

– Съществуват и неизползвани възможности за сътрудничество и съвместна дейност с музеи, библиотеки, други организации, а също и публично-частно партньорство.

– Друга възможност е валоризация на архивните документи.

Възможности, произтичащи от външни фактори

– Наличие на международни стандарти за архивно описание и регламенти на Европейския съюз.

– Наличие на многоезичен речник на архивната терминология, който може да се открие на сайта на Международния институт за архивна наука в Триест-Марибор, достъпен на 25 езика.

– През XXI век настъпиха значителни технологични промени, отразяващи се върху формирането, опазването и използването на документите. Именно развитието на информационното общество прави т.нар. преминаване от „владееене към достъп“ по-лесно. Технологичният трансфер променя обхвата на институциите на паметта и връзките между тях и обществото. Модерният термин „облачни технологии“ набира все по-широка популярност, но все още не е дефиниран достатъчно прецизно. Предархивното поле се променя и поставя нови изисквания постоянно. Интернет позволява „сверяване на часовника“ чрез наблюдение върху това, което правят другите страни в областта на архивната теория и практика. Развитите технологии дават истинска възможност за творчество, креативни и нестандартни решения и сътрудничество, което Италия и Испания например вече използват в проекти като „Исторически атлас на Милано“ и реализираното приложение за Гугъл мап на Испания. През 2007 г. започва изпълнението на съвместен проект между Държавния архив в Милано, Политехническият институт в Милано и Агенцията по териториално устройство на регион Ломбардия (идентична с българската служба по кадастър), който съвместява и използва даденостите и възможностите на трите изброени институции с цел опазване и възстановяване на националното богатство. С техническите възможности на Политехническият институт са дигитализирани всички налични в архива и кадастъра карти (оригинали и микрофилми) от всякакви периоди, а също и репродукции на карти. Чрез специален софтуер картите се наслагват една върху друга, като по този начин се

проследяват промените в територията на Милано назад и напред във времето, за различни исторически периоди, включително съвременността. Потребителят има възможност да проследи развитието на което и да е произволно избрано място в Милано от съвременността до най-ранните периоди, за които има съхранени исторически карти. Проектът позволява да бъдат възстановени изгубени, повредени, с лошо качество или фрагментирани исторически карти. Разработеното в сътрудничество с архивите приложение за Гугъл мап в Испания позволява при търсене на определен обект, улица или местност в Испания автоматична препратка към съотнесими исторически документи, съхранявани в архивите.

– Границите са отворени и съществуват възможности за обучение, допълнителна квалификация и обмяна на опит в страни от Европейския съюз. Такъв пример е и ежегодното Есенно архивно училище на Международния институт по архивна наука в Триест-Марибор.

– Международното сътрудничество със сродни организации предоставя широко поле за изява: българските държавни архиви са представени в Международния съвет на архивите, Европейския борд на националните архивисти, Групата на европейските архивисти към Европейската комисия и в други международни организации.

– Българските архиви, библиотеки и музеи участват и в международни проекти: Еуропеана; АПЕХ и DLM (проекти за дигитализация на европейското културно наследство), АПЕ-нет, Европейски кодекс за управление на архивните институции (като този кодекс се подготвя въз основа на чл.38 от предложението на ЕК за Регулация, засягащо защитата на личните данни, и българските архиви участват в работата по структурата на кодекса, който се предвижда през 2014 г. да бъде завършен).

– Професията „архивист“ е в Регистъра на регулираните професии и упражняването ѝ е лицензирано на общностно ниво. Утвърден е общоприет образователен ценз за професията.

– И съвсем не на последно място – съществуват възможности за получаване на допълнително финансиране по европейски програми и фондове.

В заключение ще си позволя малко „еретични“ мисли и въпроси, а те са породени от факта, че докато подготвях настоящото, ясно си давах сметка, че сме прекарвали доста време, за да сегментираме нашето архивно поле, опитвайки се да очертаем, регламентираме и подредим отделните му съставни части, и в това сме се справили много добре. Но сега е едно по-различно време, което изисква по-голяма бързина и друг подход. Вече е наложително да обърнем повече внимание на това, как отделните сегменти взаимодействат не само помежду си, а как въздействат на системата като цяло, надхвърляйки и националните граници, и границите на отделните дисциплини, и границите на умовете ни.

Ние сме израснали с „хартитена култура“, знаем какво означава тя и как се оперира с нея, но можем ли да възпитаваме у децата си отношение към информацията, но вече в далеч по-различни условия? Знаем ли как да го направим и кое е правилно? Тук е удачно да спомена за реализиран проект в архива в Антверпен. През 2006 г. градската управа в сътрудничество с градския архив започва работа по проект „Офис без хартия“, насочен към използване на дигитални документи в градските архивни служби. Цели на проекта са: гарантиране на административната прозрачност, преустановяване на дублирането на работата и елиминиране на хартиените документи. Резултатите от него показват ръст на административната ефикасност, но всички участници и анкетираните потребители са изразили значителни резерви по отношение на унищожаването на хартиени документи. В Кралство Белгия (и не само) и досега юридическа стойност имат само хартиените документи. Техниката, която оперира с електронните документи, все още не може да гарантира тяхното постоянно запазване в бъдещето.

Умът работи, като използва първо най-лесната пътека – предишната асоциация, това, което вече знаем, етикета, който вече сме поставили. Но какво би станало, ако за малко свалим асоциативните си бариери? Как да намерим пресечни точки с дисциплини, сфери, дейности, организации, с които привидно нямаме пресечни точки или до които нямаме право на достъп? Как се справят с архивите си големите частни компании? И не точно в България. Би било интересно и различно да се знаят техните потребности и техният начин за справяне с предизвикателствата.

Как се справят другите архиви, които не следват руския модел, както архивите в България? През 2012 г., в рамките на изпълнение на проект „Изготвяне на функционален анализ за подобряване на ефективността и ефикасността“, финансиран от ОПАК, Държавна агенция „Архиви“ направи проучване в страни членки на Европейския съюз относно практики за функционално и организационно структуриране в областта на управление на архивите. Отзоваха се 13 страни членки на ЕС – Кипър, Чехия, Естония, Унгария, Литва, Малта, Шотландия, Румъния, Словакия, Германия, Португалия, Гърция и Австрия. Изготвен е сравнителен анализ на идентифицираните добри практики, свързани с функциите на архивната администрация, организационната структура, модела на управление, юрисдикцията, стратегическите приоритети, комплектуването на архивни документи, контрола върху фондообразователите, планирането и отчитането на дейността, аутсорсването процеси, финансирането и не на последно място – автоматизираните информационни системи, дигитализацията, е-документи, използваните международни стандарти за описание.

Съвременното информационно общество дава възможност за неограничена комуникация. Защо архивната колегия няма база данни за идеи и гледни точки? База данни, която да се попълва от учени, професионални архивисти

и студенти. Мисля, че количеството на идеите не бива да ни плаши, тъй като то естествено ще доведе и до качество на идеите. После ще преценяваме кое е приложимо. Всяка идея ще има посока и ние сме способни да проследим с въображение дали посоката е правилна. Въпросът е, че ще имаме избор. Произволните комбинации от идеи могат да бъдат полезни или да вдигнат мъглата от привидно невидимите пътища.

Ние обучаваме и практикуваме в определени рамки. Ние изучаваме решенията, стратегиите, формулираните мисии на международните архивни организации и ги следваме, което е правилно, разбира се, но какво би станало, ако се опитаме заедно с това да оцветяваме извън границите на рисунката? Така или иначе, архивите са епицентър на различни исторически епохи, култури, професии, дисциплини и т.н. Защо не се възползваме от това? Защо не валоризираме отношението си към архивите, към архивната професия и към документите, които съхраняваме? Имам предвид и нашето собствено отношение. Важно е всичко онова, което може да направи професията ни интересна, атрактивна, вълнуваща. Защо се лишаваме от въображение в момента, в който прекрачим архив?

Ние използваме интердисциплинарния подход спестено. Не само в архивната наука се наблюдава нарастващо специализиране на познанията. Дисциплините стават все по-раздробени, разбиваме света на все по-малки и по-специализирани части. Дали това раздробяване не може да се обръща от време на време и в обратната посока и да събара въображаеми граници между науките. Предизвикателството на съвременната епоха е точно търсенето на общото в различното. Какво можем да откраднем или какво можем да направим заедно с екологията, архитектурата, математиката, изобразителното изкуство, медицината, философията, бизнеса, защо не и с психологията и филантропията? Как да привлечем „инвеститори“ за архивите? Освен европейски проекти в много страни се използват и възможностите на публично-частното партньорство. Необходимо е да потърсим пресечните точки, защото точно те са мястото, на което се генерират работещите идеи. Или поне най-доброто място. Безспорно, ще се изправим пред предизвикателства. Но кой казва, че те са Великата китайска стена?! Ами ако отвъд тях стоят модернизирани, творчески работещи, търсени, атрактивни и повече уважавани и разпознаваеми архиви. Ами ако отвъд тях стои това, не ние, а другите да се учат от нас и съответно да аргументираме и получаваме подобаващо финансиране. Защото нациите винаги ще оперират, ще искат, търсят, съхраняват, създават информация, която ще е необходима и трябва умно да се управлява. Даже се изкушавам да кажа „гениално да се управлява“. Възникващите в такава групов динамичка конфликти също могат да се избегнат при едно умно управление. Защо стоим зад това, което се случва, наблюдаваме го, чакаме го да очертае някаква тенденция и след това строим стратегии, които да му отговарят като калъп? Можем

да погледнам на архивите по различен начин, от различна гледна точка, а защо не и от няколко едновременно.

Образованието има склонност да се фокусира върху установеното за валидно в дадената област. В случая – архивната наука. Доброто образование ще научи студентите на основните методи, на това, което учените са споделили и изследвали чрез опита. Всичко това те ще използват, за да изградят собствено познание, но не бива да се пропуска един важен момент – здравето обвързване с научения начин за вършене на нещата. Важно е студентите да научат колкото се може повече неща за архивите, но заедно с това да се стимулира и тяхното въображение и самоусъвършенстване, а и смелостта им да рискуват да погледнат и от друг ъгъл. Необходимо е да се търси баланс между задълбоченост и размах на познанието, защото новите пътища обикновено съзира подготовеният, но и отворен ум.

THE ARCHIVIST AS A PROFESSION – DEVELOPMENT PROSPECTIVE

Abstract. Analyzing recent state of Archive theory and praxis, their strong and weak parts and the development prospects, as well as the difficulties and challenges before the common territory of university education, gives a wide area to reflect and to take a look ahead to the future professional prospective.

✉ **Mrs. Ivelina Karailieva-Dimitrova**
Veliko Turnovo Regional State Archive
2, Chitalishtna Str.
Veliko Turnovo, Bulgaria
E-mail: I.Karailieva@archives.government.bg